

TALİP APAYDIN'IN SARI TRAKTÖR'ÜNÜN BAŞKAHRAMANI ÇOCUK İŞÇİ ARIF VE ARIF'İN EĞİTİM OLANAKLARI

Child Labor Arif, the Protagonist of Talip Apaydın's *Sarı Traktör*, and Arif's Educational Opportunities

Arda KORKMAZ*

ÖZ

Makalenin ana eksenini oluşturan Cumhuriyet devrine bakıldığında Mahmut Makal'ın *Bizim Köy* adlı metni, Türk edebiyatı içerisinde "Köy Edebiyatı" tanımlaması noktasında bir eşik olarak görülmektedir. 1940'ların sonları ile 1950'lerin başlarında Türkiye Cumhuriyeti'nin siyasi yörüngesinde bulunan Marshall Planı gibi kimi yönelimlerle birlikte tarımdaki yöntemlerin değişmesi, tarımda makineleşmenin yaygınlaşması, iktidarın değişimi ile birlikte köy, köylüye bakış, köylünün içinde bulunduğu durumun değişimi, Türk yazar/aydınının dikkatini bu yöne çevirmesine sebep olmuş; Mahmut Makal ile başlayan serüven Samim Kocagöz, Talip Apaydın, Abbas Sayar, Fakir Baykurt, Yaşar Kemal, Orhan Kemal, Kemal Tahir gibi birçok yazar/aydın ile devam etmiştir. Bu noktada, roman özelinde yapılan çalışmaların tarımda makineleşme, köy ve köylüye bakış, köydeki öğretmen imgesinin ideolojik konumu, yapı ve izlek boyutlarında olduğu görülür. Bu çalışma, diğerlerinden farklı olarak romanın başkahramanı olan Arif'in çocuk işçiliğine ve eğitim olanaklarından uzaklığına odaklanacaktır. Bu zamana kadar Arif'in traktör arzusu ve bu arzu için verdiği uğraş özelinde şekillenen çalışmaların yanı sıra bu makale, köy öğretmenlerinin Arif'in nezdinde eğitim-öğretime dair beklentilerin olup olmadığını, bir çocuk olan Arif'e hangi sorumlulukların yüklendiği ve Arif'in bu sorumluluklar karşısındaki tavrı gibi meseleleri gündeme getirecektir.

Anahtar Sözcükler: *Sarı Traktör*, Talip Apaydın, çocuk işçi, Arif, roman.

ABSTRACT

When we look at the main axis of the articles in terms of the Republican era, Mahmut Makal's text *Bizim Köy* is seen as a threshold in defining "Village Literature" within Turkish literature. Alongside certain orientations such as the Marshall Plan within the political orbit of the Republic of Turkey in the late 1940s and early 1950s,

* Doktora Öğrencisi. Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Ankara/Türkiye. E-posta: ardakorkmaz@hacettepe.edu.tr. ORCID: 0000-0003-4457-8632.

changes in agricultural methods, the proliferation of mechanization in agriculture, and the change in power have led Turkish writers/intellectuals to focus on the village, the perception of the villager, and the changes in the villager's situation. The journey that began with Mahmut Makal continued with many writers/intellectuals such as Samim Kocagöz, Talip Apaydın, Abbas Sayar, Fakir Baykurt, Yaşar Kemal, Orhan Kemal, and Kemal Tahir. In this regard, when we look at the novel *Sarı Traktör* [Yellow Tractor], which forms the main axis of the articles, it can be seen that the studies conducted within the scope of the novel focus on mechanization in agriculture, the perception of the village and the villager, and the ideological position of the teacher figure in the village, in terms of structure and plot dimensions. The original aspect of the article will emerge here; the article will focus on Arif, the protagonist of the novel, and his child labor and lack of educational opportunities. In addition to the studies shaped specifically around Arif's desire for a tractor and his efforts for this desire, this article will bring to the agenda issues such as whether village teachers address Arif's educational problems, whether there are expectations regarding education in general within the village community concerning Arif, what responsibilities are imposed on Arif as a child, and Arif's attitude towards these responsibilities.

Keywords: *Yellow Tractor*, Talip Apaydın, child labor, Arif, novel.

Giriş

Yeni Türk edebiyatı kapsamında ele alınan eserler incelendiğinde köy anlatıları, Köy Edebiyatı bağlamında bir kırılma olarak addedilebilecek Mahmut Makal'ın *Bizim Köy*'ünün (1950) yayınlanmasından daha eski bir zamana tarihlendirilebilir. Sözelimi, Ahmed Midhat Efendi'nin kaleme almış olduğu *Bahtiyarlık* (1885), Nabizade Nazım'ın *Karabibik*'inden (1890) de önce yayınlanmış ilk köy anlatılarından biri olarak adlandırılabilir. Köy anlatısı salt roman ile sınırlı kalmamış, *Bahtiyarlık* ile aynı yılda, Muallim Naci tarafından kaleme alınan "Köylü Kızların Şarkısı" şiiri, Yeni Türk edebiyatının köy temalı ilk şiirlerinden biridir, denebilir. Devamındaki süreçte, Ara Nesil yazarı olarak değerlendirilen Mizancı Murad'ın *Turfanda mı Yoksa Turfa mı* (1892) eseri, kalkınmanın köyden başlayacağını dile getiren bir başka köy anlatısıdır. 20. yüzyıla gelindiğinde II. Meşrutiyet sonrası yazar ve şairler, İstanbul'dan uzaklaşma eğilimi göstermişler, İstanbul'un dışındaki şehirleri metinlerinin ana eksenini yapmakla birlikte kenar mahalleleri ve bu mahallelerinin insanlarını da eserlerinin karakterleri hâline getirmişlerdir. Buradan hareketle karşımıza çıkan ilk örneklerden biri, Ebubekir Hazım Tepeyran'ın *Küçük Paşa*'sıdır (1910). Cumhuriyet'in ilanından sonra, Türk romanını belirli fraksiyonlara ayırabilmek mümkündür. İnci Enginün'ün tasnifinden hareket-

le Cumhuriyet Dönemi Türk romanının 1945'e gelinceye kadarki sacayaklarından biri Köy Edebiyatı'dır (Enginün, 2017: 308). Bu süreçte Yakup Kadri'nin *Yaban*'ı, Faik Baysal'ın *Sarduvan*'ı, Sadri Ertem'in *Çıkrıklar Durunca*'sı, Sabahattin Ali'nin *Kuyucaklı Yusuf*'u, Reşat Enis Aygen'in *Toprak Kokusu*, Bekir Sıtkı Kunt'un *Memleket Hikâyeleri*; Köy Edebiyatı bağlamında ele alınabilecek ürünleri ihtiva eder (Enginün, 2017: 308-316).

Bu yıllardan itibaren romanda görülen köye ve köylüye yönelim, romanda gerçekçiliği de beraberinde getirir. Köy ve köylünün Köy Enstitülü yazarlar tarafından bizzat yerinden anlatımı, Türk okurunun bilincinde kimi değişimlere sebep olmakla birlikte Türk okuru, köyün ve köylünün İstanbul merkezleri yazarlar tarafından anlatıldığı gibi olmadığını fark eder. Köy Edebiyatı bağlamında kaleme alınan metinler, daha çok toprağa bağlı insanların hayat hikâyelerinden ileri gelmekle birlikte çok partili hayata geçiş de algıların köye yönelmesine sebep olur. Köylünün üzerindeki vergilerin görece azalması, köylerin okullaşması, Köy Enstitüleri ile birlikte köy gençlerinin bilinçlenmesi; köyü ve köylüyü kültür ve edebiyatın malzemesi hâline getirir. Buradan hareketle Enstitü çıkışlı yazarların, sanat endişesinden uzak bir biçimde, toplumsal sorunları roman konusu hâline getirdikleri, romanı belirli birer ideolojinin tezahürü olarak gördükleri anlaşılır. Bu bağlamda toplumcu gerçekçi romanların dönemi için birer tarihî belge ve veri olmakla birlikte sosyolojik ve psikolojik derinlikten uzakta, güdümlü birer bildiri olarak kaldıkları görülür (Gündüz, 2015: 460).

Türk romancıları, benimsedikleri ideolojilerden hareketle girdikleri yeni arayışlar ve yapılanmaların sonucunda, toplumcu-gerçekçi bakışla Türk köy ve köylüsüne bir tanımlama getirir. Varsıllık-yoksulluk dikotomisinde kendini gösteren bu bakış, köy ve kasabalardaki ağa-ırgat, yönetici-köylü, mütegalibe-köylü, ezen-ezilen gibi zıtlıklar temelinde şekillenir (Gündüz, 2015: 461). Toplumcu-gerçekçi bakışın üçlü sacayağından oluştuğunu belirten Gündüz; ilk grubu yoksul ve cahil köylüler yani sömürülenlerin, ikinci grubu ağa, onun iş birlikçileri olan imam, muhtar, parti temsilcilerinin, üçüncü grubu ise bunlarla mücadele eden ya da bu kişilerin yanında yer alan ülkücü öğretmen, çağdaş değerlere inanmış kaymakam/kasaba doktoru ve bazı bile köylülerin ihtiva ettiği görüşündedir (2015: 461). Toplumcu-gerçekçi yazarların komünist, sosyalist, Marksist gibi belirli ideolojik kalıplara oturtulsalar da olaylara ve kişilere hümanist bir bakış ve dikkatle yaklaşıtlıklarını belirten Gündüz, yazarların eylemlerinin gücünün köylünün yaşadığı açlık ve yoksulluktan ileri geldiği kanaatindedir (2015: 461). Edebiyatta gerçekçiliğin ortaya çıkışı, Türk yazarların toplumsal sorunlardan hareketle eser

üretimi, edebî eserlerin doğduğu zemini de anlamayı gerektirir. Buradan hareketle çalışmanın ana eksenini oluşturan köyde çocuk işçiliğine dair tarihî arka planın ve kavramların bir özetinin verilmesinin yararlı olacağı kanaatindeyiz.

“Sosyo-ekonomik konumları gereği esnaf ve sanatkarlar yanında, sanayi iş kolunda, tarım sektöründe, marjinal çalışma alanlarında maddi kazanç elde etmek ya da meslek edinmek amacıyla üretime katılan, 18 ve daha küçük yaştaki kimseler” olarak tanımlanan (TİSK) çocuk işçi ve “Çoğu kez çocukları, çocukluklarını yaşamaktan alıkoyan, potansiyellerini ve saygınlıklarını eksiltten, fiziksel ve zihinsel gelişimleri açısından zararlı işler” olarak tanımlanan (ILO) çocuk işçiliği mefhumunun dünya genelindeki görünümüne bakıldığında Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) verileri, çarpıcı bir izlenim ortaya koymaktadır. Örgütün 2017 verileri bizlere, gelişmekte olan ülkelerin toplam istihdamının %27,9’unun çocuk işçilerden meydana geldiğini göstermektedir. Ülkelerin toplam istihdamının yaklaşık 1/3’üne denk gelen bu oran, kendi içerisinde de belirli fraksiyonlara ayrılabilir. Sözelimi, dünya genelinde istihdam edilen çocuk işçilerin %70’i, tarım sektöründe hizmet vermektedirler. Tarımdaki bu “hizmetin” %72,1’i ise ücretsiz aile işçiliği olarak tanımlanmaktadır (Beşoluk ve Parlak, 2022: 57). World Vision tarafından dünyada, 21. yüzyılın açlık, savaş, yoksulluk ve çevre ile birlikte en tehlikeli on parametresinden biri olarak gösterilen çocuk işçiliği (Çöpoğlu, 2018: 359), söz konusu çocuklar özelinde azımsanamayacak bir biçimde fiziksel, psikolojik ve cinsel şiddete sebebiyet vermektedir (Büyüksungur, 2022: 116).

Sanayi Devrimi, çocuk işçiliği olgusunun gündeme gelmesinde bir kırılma noktasını teşkil etmektedir. Sanayi Devrimi’nden sonraki süreç, çocuk işçiliğine yönelik bir dizi düzenlemenin de beraberinde geldiği bir silsileyi içerisinde barındırmaktadır. Bu bağlamda çocuk işçiliğine yönelik ilk hamle olarak 1779’da İsviçre’de, çocukların zorunlu eğitimin bitiminden önce tekstil atölyelerinde istihdam edilmesini yasaklanır (Beşoluk ve Parlak, 2022: 56). 1802 yılına gelindiğinde ise İngiltere’de kabul edilen Fabrikalar Kanunu ile çocukların gece periyodunda çalışması, akademik durumları ve çalışma süreleriyle ilgili bir dizi önlemler alınır. Bu kanun ile çocukların günlük çalışma süresi azami 12 saat olacak şekilde kısıtlanır (Beşoluk ve Parlak, 2022: 56). 1870 yılına gelindiğinde Avusturya’da, çocuk işçiliğini düzenleyebilmek adına, çıraklara yönelik bir düzenleme yapıldığı görülür. 19. yüzyılın sonlarına doğru Avrupa’da çocuk işçiliği ile mücadelede kapsamındaki en önemli parametre ise zorunlu eğitim pratiğinin hayata geçirilmesidir. Çocuk işçiliği

ile mücadele kapsamında avangart kurum ve kuruluşlar WTO, UNICEF ve ILO olarak sıralanabilmektedir. Bu kurumların arasında Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO), çıkardığı iki temel sözleşme ve tavsiye kararları ile başat rolü oynamaktadır. Ana çalışma standardı olarak kabul edilen bu sözleşmeler, 1973'te imzalanan 138 sayılı Asgari Yaş Sözleşmesi ve 1999'da imzalanan 182 sayılı En Kötü Biçimlerdeki Çocuk İşçiliğinin Yasaklanması Sözleşmesidir (Beşoluk ve Parmak, 2022: 55).

Çocuk işçiliğın Türkiye Cumhuriyeti içerisindeki konumuna bakıldığında başta Kurtuluş Savaşı olmak üzere I. Dünya Savaşı ve Millî Mücadele Dönemi, erken Cumhuriyet Dönemi'nde istihdam edilen işçilerin büyük bir oranla çocuklardan oluşması zorunluluğunu ortaya çıkarır. Savaşlardan dolayı ergin nüfus oranının azalması, belirli bir iş gücü gereksinimi ortaya koymaktadır. Savaşların devamındaki süreçte erişkin erkek işçi oranının artıp çocuk işçi oranının azalması, savaşlar ve çocuk işçi arasındaki korelasyonu kanıtlar nitelikte bir veri olması bağlamında kıymetlidir. Buradan hareketle Türkiye Cumhuriyeti, çocuk işçiliğın önüne geçebilmek adına bir dizi tedbir politikası izlemektedir. Sözelimi, 1921 yılında 151 sayılı Ereğli Havza -i Fahmiyesi Maden Amelesi Hukukuna Müteallik Kanun çıkartılmıştır. Bu kanunun 2. maddesi ile madenlerde çocukların çalıştırılması yasaklanmıştır (Büyüksungur, 2022: 25). Devamındaki süreçte, 1923 senesinde düzenlenen İzmir İktisat Kongresi'nde "İşçi Grubunun İktisat Esasları" belirlenir ve çocuk işçilere yönelik de bir dizi kararlar alınır. Bunlara göre çocuk ve kadınların madenlerde istihdam edilmeleri yasaklanmakta, sanatsal faaliyetler ve gümrüklerde 12 yaşından küçük çocukların istihdam edilmemeleri için çocukların barınma ve eğitim-öğretim alabilecekleri kuruluşların kurulması veya çocukların azami dört saat olan ağır olmayan işlerde istihdam edilebilmeleri adına kanunlar yapılması için belirlemelere yer verilir (Büyüksungur, 2022: 25). 1942 yılında yapılacak düzenleme ile esasları değiştirilecek olan, 1936 yılında çıkmış ilk iş kanunu 3008 sayılı İş Yasası'nda 16 yaşına basmamış çocuklara yönelik olarak bir gün içinde azami çalışma süresi 8 saat olarak düzenlenir. Bununla birlikte çocukların gece periyodunda çalışması da yasaklanır (Büyüksungur, 2022: 25). 1942'ye geldiğinde üzerinde değişiklik yapılan 3780 sayılı Millî Korunma Kanunu, 12 yaşından büyük kız ve erkek çocukların sanayi sektöründe ve 16 yaşından büyük erkeklerin de maden ocaklarında çalışmalarını düzenleyen 151, 1593 ve 3008 sayılı kanunlardaki hükümlerin, hükümet kararıyla tatbik edilmeyeceğini kabul eden bir hüviyet benimser (Çöpoğlu, 1998: 82).

Çocuk işçiliğın nedenleri; yoksulluk ve çocuk yoksulluğu, göç, eğitim ile ilgili sorunlar, çocuk iş gücüne olan talep, geleneksel bakış, işsizlik, mevzuat eksikliği ve denetim yetersizliği olarak sıralanabilir (Gül, 2022: 11-22). Bunlara ek olarak ekonomi, küçük ve orta boy işletmeler, çocuk işçiliğın maliyeti, çocukların bazı işlere olan uygunluğu, düzensiz kentleşme, çocuklara karşı yapılan ayrımcılıklar, baba otoritesinin fazlalığı, anne eğitim durumunun düşüklüğü, ailenin sosyal statüsünün düşüklüğü, kırsal bölgede yaşaması, parçalanmış aile yapısı da çocuk işçiliğının nedenleri olarak görülür. Burada, anne eğitim durumunun düşüklüğüne ve bu bağlamda anne figürünün edilgen biçimde çizilmesine eğilmekte yarar vardır. Simone de Beauvoir'ın "Kadın doğulmaz; kadın olunur." söylemi, "adları olmayan" ya da adlarının ne olduğunun önemi olmadan tüm kadınlara kimi sorumluluklar ve davranış pratikleri yüklediği vurgular. Kadınlara yüklenen bu pratiklerden biri de hiç kuşkusuz itaat ve kendisine verilenle yetinmektir. Bu yetinme durumuna en büyük başkaldırlardan biri ise tarih kitaplarındaki büyük hareketlerin hiçbirinde kadının adının yer almamasını vurgulayan Virginia Woolf'un *Kendine Ait Bir Oda*'sıdır. Bu metinde Woolf; egemenlik, özerlik ve aitlik kuramlarının içeriğini tartışmaktadır. Burada yazar, kadınların kazandığı paranın eşlerinin inisiyatifinde bulunduğundan dem vurmakla birlikte "utanarak" 2 bin poundu bir araya getirmeye çalışan emekçi kadınlardan bahseder (Woolf, 2022: 17).

Kadının adının olmayışı meselesi, Judith Butler'da da kendini gösteren bir olgu olarak dikkati çeker. Bu noktada Butler, *Cinsiyet Belası*'nda, Luce Irigaray'a yaptığı bir atıf ile toplumsal cinsiyet bağlamında tek bir cinsiyet bulunduğunu (erkek), geriye kalanın ise "öteki"nden ibaret, bir yabancı olduğunu belirtir (Butler, 2019: 46). Butler, meseleyi ekonomik zemine taşıdığı anda ise bu kez Michel Foucault'dan alıntı yaparak cinsiyeti oluşturanın ekonomik dayatmalar olduğunu söyler (Butler, 2019: 78). Adı olmayan kadına bir ad vermek, kadını tarih sahnesine çıkarmak mıdır yoksa tam tersi midir? Butler'ın bir diğer çalışması *Bela Bedenler*'e göre kadına bir ad vermek, bunun tam tersi sonuç doğuracaktır çünkü ad vermek, bir sınır çizmek, norm dayatmak ve "kızlaştırmak" için yöntemdir (2014: 126).

Fatmagül Berktaş, *Tarihin Cinsiyeti*'nde tarih yazımında ve yazılan tarihte kadının yerini ve "adını" sorgularken pozitif tarihciliğın köleleri, köylüleri ve kadınları yok saydığını belirtir (Berktaş, 2015: 18). Çalışmamızın ana eksenini oluşturan öznelerin hem köylüler hem de Arif'in annesi özelinde kadınlar olduğu dikkate alındığında Fatmagül Berktaş'ın çizmiş olduğu tarih imgesinde köylünün ve kadının adı yoktur. Berktaş'ın tarihinin cinsiyetine

bakıldığında ekmek kavgası veren emekçi kadınlar bir nebze de olsa “sorun teşkil etmezlerken” topluma katılmak istediklerinde “canavar” olarak ilan edilirler (Berktaş, 2015: 21). Berktaş’ın belirlediği tarihin cinsiyeti içerisinde Kapitalizmin yarattığı yabancılaşma ile kadınları tahakküm altına aldığını belirtmesi (Berktaş, 2015: 57), ABD’nin Marshall Planı ile kendi hegemonyasını dikte ettirmesi boyutunda düşünülebileceği gibi eril hegemonyanın kadınları sistemin dışında bırakmak için bir araç olarak tarımda makineleşmeyi kullandığı da düşünülebilir.

Çocuk işçiliğinin çocuklarda yarattığı fizyolojik etkilere odaklanıldığında fizyolojik ve bilişsel gelişimleri devam ederken çalışmak zorunda kalan çocuklar, psikolojik açıdan daha hassas bir hâle gelebilmekte, kas gelişimlerinin henüz tamamlanmamış olmasından dolayı çabuk yorulabilmekte ve iş kazalarına daha yatkın olmaktadır (Gül, 2022: 23). Ağır işlerde çalışmak zorunda kalan çocuklar, yetersiz beslenme ve uykusuzluk gibi problemlerle de baş etmek durumundadırlar. Burada, yetersiz beslenmek ile kastedilen yalnızca eksik beslenme değil, düzensiz ve sağlıksız bir beslenmedir (Gül, 2022: 23). Çocuk işçiliğinin fizyolojik etkilerinden bir diğeri, iş kazalarıdır. Çalışmamızın ana eksinini oluşturan tarımda makineleşme ile birlikte ortaya çıkan traktör, iş makineleri ve ekipmanlar, çocukların başta iş kazası olmak üzere bir dizi sorunla baş etmesine sebep olur (Gül, 2022: 24).

Çocuk işçiliğin psikolojik yansımalarına bakıldığında çocukların sosyal yaşamlarından mahrum kalmaları ve eğitim fırsatlarından geri kalmaları, göze ilk çarpan faktörlerdir (Gül, 2022: 26). 12-18 yaş aralığının ergenlik dönemi olarak düşünüldüğünde çocuk işçiliğin bu yaş aralığını kapsamaması, bireyler üzerinde yetişkinlik döneminde bir dizi soruna sebebiyet verir. Çocukların oyun oynama ve öğrenme çağlarında zorla çalıştırılmaları; kimlik ve özerklik arayışındaki çocukların öz değerlerine zarar verir (Gül, 2022: 26-27). Toplumda saygın bir konum edinmek isteyen, kim olduğunu, neye değer vereceğini, hayattaki amacının ne olduğunu saptamak isteyen çocuk; boş zamanının olmamasından, arkadaşlarıyla vakit geçirememesinden dolayı kendini bulamaz, kendine bir rol model edinemez, öz güven ve öz saygı inşa edemez (Gül, 2022: 27). Çocuk işçiliğinde ihmal ve istismar vakaları, irdelenmesi gereken bir başka faktördür. Çalışan çocuklar özelinde var olan yoksulluk, eğitimsizlik, işsizlik, ailenin ilgisizliği ve sosyal güvenlik gibi sorunlar, çocukların belirli travmalar yaşamasına neden olur. Dünya Sağlık Örgütü bu bağlamda, çocuklara karşı yapılan her türlü kötü muameleyi, duygusal, fiziksel, cinsel ve sosyal davranış pratiklerini istismar; çocuğa bakmakla yükümlü olan kişiler tarafından çocuğun beslenme, barınma,

eğitim gibi fiziksel ve duygusal ihtiyaçlarının karşılanmamasını ihmal olarak tanımlar (Gül, 2022: 29). Çocuk işçiliği, bireylerin gelişiminde önemli bir rol oynayan öz-belirleme kuramına da zarar verir. Özerklik, ilişkisellik ve yeterlik temelinde şekillenen öz-belirleme kuralında çocuk; motive olmalı, güvenli sosyal bağlar kurmalı, sosyal düzenlemeler yapabilmeli, başkalarına bağlanmalı ve kendi düzenlemeleriyle bütünleşebilmelidir (Gül, 2022: 44). Çocuk işçiliği ise zikredilen sosyalleşme pratiklerinin her birine ket vurur.

Çocuk işçilerin eğitimden mahrum kalmaları, salt akademik bilgilerinin eksikliği ile sonuçlanmamaktadır. Örneğin, çalışan çocukların eğitim olanaklarından mahrum kalmaları, onlara diğer arkadaşlarının yanında değersiz hissettirir, çocukların kaderci bir kimlik geliştirmelerine sebep olur (Gül, 2022: 27). Oyun ve ödev gibi pratiklerin çocukların psikolojik gelişimine katkıda bulunmasının yanı sıra çocukta sorumluluk bilincinin artmasına ve arkadaş ilişkilerinden hareketle bir öz saygı gelişmesine katkıda bulunması, çocukların çalışmak yerine eğitim kurumlarında var olması gerekliliğini ortaya koyar. Böylece çocuklar, sosyal destek kanallarından da yararlanabileceklerdir (Gül, 2022: 28). Eğitim ile işi birlikte sürdüren çocuklarda para kazanmak, önemli bir parametredir. Çocukların para kazanmaları ile birlikte aile bireyleri tarafından takdir edilmesi, çocukların benliklerinde onay alma ve beğenilme ihtiyaçları bağlamında bir gelişime sebebiyet verir. Çocukların eğitim olanaklarından uzak kalması, çocuk gelişimi için önemli olan bir diğer faktör özdeşleşmeye de zarar verir. Çocuk işçiliği, ebeveynlerden başlayarak öğretmen ve arkadaşlarla devam eden bu pratiğe darbe vurur (Gül, 2022: 28-29).

Çalışmamız, çok partili hayata geçiş ve Köy Enstitüleri ile birlikte yazar/aydınların yönlerini çevirdiği köy ve köy gerçekliği bağlamında *Sarı Traktör*'ün başkahramanı Arif'e, Arif'in bilincine, Arif'in çevresine, Arif'e sağlanan/sağlanmayan eğitim ve hayat olanaklarına, Arif'in çevresinin eğitime dair var olan/olmayan bilincine odaklanacak, roman hakkında bu zamana dek yapılan çalışmaların aksine romanda yer alan çocuk işçi temasına odaklanacak, Arif'in çocuk işçiliğinden kaynaklanan fizyolojik, psikolojik ve sosyolojik etkileri ortaya koymaya çalışacaktır.

Traktör ve Kırsal Reform: Tarımda Yeni Girişimler

Marshall Planı, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Avrupa'yı ideoloji ve ekonomi noktasında yeniden yapılandırmak amacıyla ABD tarafından hazırlanan ekonomik yardım programının adıdır. Asıl adı "Avrupa Kalkınma Programı" (European Recovery Program) olmakla birlikte ABD Dışişleri Bakanı

George Marshall'a ithaf edilerek tüm dünyada "Marshall Planı" adıyla bilinen plan, Avrupa ülkelerinin kendi aralarında iktisadi iş birliğine girişerek birbirlerinin eksiklerini gidermelerine, iş birliğinin yetersiz geldiği durumlarda ise ABD'nin yardım etmesi temel prensibine dayanmaktadır. Plan başlangıçta Batı Avrupa'ya yönelikken ilerleyen süreçte Asya, Afrika ve Latin Amerika ülkelerini de kapsamıştır. Bazı siyasi otoritelere göre yardımların bu derece genişlemesi, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, bu bölgelerdeki az gelişmiş ülkelerin çoğunda yaşanan fakirlik ve sosyal huzursuzluğun artmasına ve bunların komünizm propagandasına açık hâle gelmesine sebep olur. Bu konu üzerine bir diğer kapsamlı görüş ise Kapitalizmin en önemli temsilcisi olarak düşünülen ABD'nin bu yardımlarla dünya üzerinde hegemonya kurmaya çalışmasıdır. Ayrıca ABD, savaş sonrası üretim fazlasını bu yolla kârlı bir şekilde tüketmeye yönelmiştir. Bu hamle, soğuk savaş sürecinde ülkeler arasında "kalkınma" olarak adlandırılmıştır ancak bu hamlenin eşitsizliğe dayanan bir sistemin kurulmasında önemli bir adım olduğu düşünülür.

Türkiye Cumhuriyeti hem Paris Konferansı'na katılarak hem de OEEC'nin kurucuları arasında yer alarak en başından beri Marshall Planı sürecinin bir parçası olmuştur. 1947 yılında makine ve teçhizat alımı için Marshall Planı dâhilinde 615 milyon dolar yardım talebinde bulunan Türkiye Cumhuriyeti, 4 Temmuz 1948'de ABD ile "Ekonomik İş Birliği Anlaşması" imzalayarak Marshall Planı kapsamında kredi alacak ülkeler arasına katılmıştır (Tören, 2006: 117). Yardımların uygulandıkları yerler en çok tarım, madencilik ve yol inşası alanındadır. Bu bütçe, özellikle karayolları yapımında ve demiryolları için ray ve gereçleri, vinçler, vagon, demir inşaat malzemeleri gibi malzemelerin yapımında ve alımında, havaalanları, enerji işleri, kömür üretimi, şeker, tekstil sanayii, çimento, su mahsulleri, av ve sanayiine ait vasıta ve diğer malzemenin satın alınmasında kullanılmıştır (Tören, 2006: 136-173). Bu gelişme, Türkiye'nin yardımlarla sağlanan modern tarım aletleri ve yöntemleri ile tarım üretiminde farklı bir döneme girmek istemiyle pekişmiştir. Burada tesis edilmek istenen, yardımlar aracılığıyla tarım üretim bölgeleri ile ticaret merkezleri arasındaki ulaşımı kolaylaştırmak ve ihracatı artırmaktır. Söz konusu yıllarda, Türkiye Cumhuriyeti nüfusunun yüzde 82'sinin çiftçi olduğu düşünüldüğünde plan çerçevesinde, kredi sağlanarak çiftçilerin taksitle traktör satın almaları sağlanmış ve ziraat işlerinin makineleşmesi sayesinde çiftçilere daha fazla mahsul elde etme vaadi verilmiştir. Bu noktada, tarım alet ve makinelerin kullanımı, onarımı ve bakımları hakkında ABD'de yazılmış el kitaplarının Türkçeye çevrilerek ücretsiz olarak çiftçilere dağıtıldığı da bilinmektedir (Bk. URL-1).

Talip Apaydın'ın 1957 yılında, Tokat Turhal'da kaleme aldığı *Sarı Traktör*, Marshall Planı ile beraber dönemin kırsal kesiminde yaşamını idame ettiren insanların hayatında yoğun bir şekilde görünür olan ve devrin insanların gündemini meşgul eden traktör özelinde, Arif adlı bir çocuğun traktöre olan istencini ve arzusunu ortaya koyan bir metindir. Talip Apaydın'ın 1958 yılında ilk baskısı yapılan bu romanı, Eskişehir yakınlarındaki Özeler köyünde geçmektedir. Bu roman, dönemin bir yansıması olarak ve traktörün tanıtılması, köy toplumundaki yerinin belirtilmesi açısından ilginç bir örnektir. Bu romandaki traktör, bütün köylülerin gıpta ettiği bir geleceği müjdelemektedir ve daha verimli bir tarımın simgesidir. Fakat Apaydın, traktörün köye gelmesi ile birlikte köyün yapısındaki sancıları artırdığını anlatmaktadır. Traktörün yarattığı sancuları; satın alabilmek ve taksitini ödeyebilmek için eldeki birikimin harcanması, aracılara ödenen paralar, traktörlerin yakıtının vaat edildiği gibi çıkmaması, traktörün parçalarının zor bulunur oluşu, traktörün parçalarının belirli şehir merkezlerinde bulunması, pahalı olması, traktörün iş gücünü azaltıp istihdama zarar vermesi, ses kirliliği yaratıp ezan, millî marş gibi manevi değerlere zarar vermesi şeklinde sıralayabilmek mümkündür. Traktör, köydeki herkes için bir çözüm olarak görünmemektedir. Apaydın için traktör, sadece bir alettir.

Sarı Traktör, zahirde bir traktör anlatısı olmakla beraber batında, bir çocuk işçinin hayat hikâyesine odaklanmaktadır. Traktör, traktörün köye getirdikleri, traktörün köyden götürdükleri, traktörün köy ve köy insanı üzerindeki değiştirici etkisi gibi metnin görünür imgelerini teşkil ederken metnin art anlamına odaklanıldığında bir çocuk işçi, bu çocuk işçinin ve çevresinin sahip olduğu/olmadığı bilinç biçimlerinin hikâyesi karşımıza çıkmaktadır. Buradan hareketle roman zamanına odaklanıldığında Arif'in, 17-18 yaşlarında, bir çocuk işçi olarak Özeler köyünde hayatını idame ettiren, yazar tarafından "dört yıl önce okuldan çıktığı" bilgisi verilen, 13 yaşından beri çocuk işçi olarak köyde çalıştığı anlaşılan bir birey olduğu görülmektedir. Arif, kardeşlerin en büyüğü olarak tarımdaki sorumluluklarının yanı sıra ailevi sorumlulukları üstlenen bir çocuktur. Babasından sonra ailenin "en büyük erkek çocuğu" olan Arif, baba mefhumunun olmadığı zamanlarda "ailenin reisliği" unvanını da bünyesinde barındırmaktadır. Bu durum, anne mefhumunun metnin genelinde edilgen bir portre olarak çizilmesinden de kaynaklanmaktadır. Köydeki eril düzeni gözler önüne seren bu durum, toplumsal cinsiyet odağında da değerlendirilebileceği gibi sosyolojik bağlamda bir çocuğun üstlendiği sorumluluğun ağırlığını göstermesi bakımından da kıymetlidir. Bu noktada, yazarın Arif'in nitelikleri bağlamında Arif'e getirdiği tanımlamalar

dikkat çekicidir: “...Babasının büyük oğluydu. Evin işlerini hemen hemen tek başına çeviriyordu. İki kız kardeşiyle bir erkek kardeşi daha vardı; ama onlar küçüktüler. Hele erkek kardeşi okula bile gitmemişti. Rüstem’di onun adı.” (Apaydın, 2007: 2) Görüldüğü üzere Arif, “yaşından büyük” sorumluluklar üstlenmek mecburiyetinde kalan bir çocuktur. Varlıklı babasının da son yıllarda hastalıklarla mücadele etmesinden dolayı Arif, “işin zoru hep kendisine yıkılan” (Apaydın, 2007: 2) bir çocuk olarak Özeler köyünde yaşam mücadelesi vermektedir.

Arif’in yaptığı işlerin ve aldığı sorumlulukların büyüklüğü, bu işlerin ve sorumlulukların Arif’te yarattığı fizyolojik ve zihinsel yıpranma payı, taksonomik olarak henüz metnin ilk cümlelerinde kendini göstermektedir: “Arif, sap arabasının üstünde arkaya iyice yaslanmış, kasketini gözlerinin üstüne indirmiş, uyukluyordu... Erken kalkmanın verdiği uykusuzluğu çiftçiler sap arabalarının üstünde giderirlerdi. Arif uyukluyordu. Karşıdan gelen güneş onu rahatsız ediyordu...” (Apaydın, 2007: 2) Alıntıdan da görüleceği üzere Arif, gerek sıcakla gerek -geçmiş günlerin yorgunluğunun yarattığı bir birikim ile de- erken kalkmakla mücadele etmektedir ve bu durumların bünyesinde yarattığı tahribattan mustariptir.

Çocuk İşçiliğinin Yarattığı Mahrumiyetler ve Karakterlerde Bıraktığı İzlenimler

13 yaşından beri çalışmak zorunda kalan -bırakılan- Arif’in -eğitim olanaklarına sahip akranları için bir velinimet olarak tanımlanabilecek- yaz aylarındaki tek eğlencesi, yüzmektir. Arif, bu tek eğlencesi olan yüzme pratiğinden de uzun zamandır noksan kaldığını çok sonraları fark etmektedir. Bu durum, Arif’in işinin yoğunluğunu göstermesi bakımından dramatik bir ayrıntıdır: “İrmağa girsem diye düşündü. Kaç zamandır yıkanmamıştı. Boynu, bedeni toz içindeydi hep. Soyunup ırmağa atladı. Derin yerlerine doğru yüzdü. Boynunu, saçlarını ovuşturarak yıkadı. Ne güzeldi ırmağın suları!” (Apaydın, 2007: 10) Görüldüğü üzere tarımla uğraşan ailenin işleri; çocuk işçileri, bireylerin en kolay ulaşılabilir imkânlarından ve yaşam haklarından biri olan yıkanmaktan dahi mahrum bırakır. Bununla beraber köyün bilinci, bir çocuk olan Arif’in çocukluğunu yaşamasına izin vermemektedir. Arkadaşlarıyla oynamak, sportif, sanatsal, kültürel faaliyetler icra etmek gibi eylemler bir yana, Arif’in tek eğlencesi, -fırsat bulduğu ölçüde- yüzmektir. Bu yüzme pratiği ise köyle sınırlıdır.

Metin içerisinde üstlendiği sorumluluklar ve yaptığı işlerden mütevellit çocuk Arif’in yer yer ergin bir bireye dönüşüm emareleri gösterdiği dikkati

çekmektedir. Sözelimi, köyün yetişkin erkeklerinin selamlaşma ritüellerine “Selamünaleyküm” söylemini icra ederek başlayan Arif, kendindeki bu dönüşümün farkına ilk kez bu sekansta varmaktadır: “Böyle selam vermek önceleri zor geliyordu ona. Ama zamanla alışmıştı. Yetişkin erkekler hep böyle selamlaşırды köyde.” (Apaydın, 2007: 61) İçerisinde bulunduğu hayat şartları Arif’i, yetişkin bir birey gibi davranmaya itmektedir. Arif’in ergin bir birey izlenimi verdiği sekanların en dramatiği ise yıllardır hastalıklarla boğuşan babası İzzet Ağa’nın fenalaşmasında kendini göstermektedir. Arif, ailede babasından sonra gelen yaşça en büyük birey olmamasına karşın annesinin edilgen bir hüviyette çizilmiş olmasından dolayı daha etken, aktif bir özne pozisyonunu işgal etmeye başlamakta ve ailenin liderliğine soyunmaktadır. İzzet Ağa’nın fenalaşması sırasında ne yapacağını bilemeyen Arif’in annesi, yaşanan durumla eş zamanlı olarak kimi telkinlerle muhatap olsa da yaşanan durum karşısında şaşkınlık içinde kalmaya devam etmektedir. Bu sırada “Arif bağırdı. ‘Ana sen söyleneni yap!’ Kadın azarlanmış gibi gitti.” (Apaydın, 2007: 71) Arif’in annesi ile yaşadığı söz konusu diyalog, Arif’in karakterindeki dönüşüm emarelerine dramatik bir örnek teşkil etmesi bakımından kıymetlidir. Babasının hastalığı sonrasında kendinden feragat edip ailesinin liderliğini ele alan Arif, bu süreçte kilo vermiş ve yıpranmış, dayanabileceğinden daha fazla yükün altına girmiş, burnu kanayacak radeye gelene kadar, kendisini unutmaya çalışmıştır, üzerine sirayet eden uysallık ile işlerine olan yatkınlığını artırmış bir forma bürünmüştür: “Arif kendisini unutmuş gibiydi. Hiçbir şey düşünmeden çalışıyordu. İçine bir tuhaf karanlık çökmüştü gene. Eskisi gibi yemek beğenmemeyi, titizlenip sinirlenmeyi falan unutmuştu. Anasını önüne ne koyarsa yiyordu. Azında lokmaları çiğnerken bile iş düşünüyordu.” (Apaydın, 2007: 85) Görüldüğü üzere Arif’in karakteri, bir devinim sürecine girmektedir ve babasının hastalığından doğan iklim, Arif’in çocuk işçiliğini meşru bir zemine çekmektedir.

Özeler Köyünde Çeşitli Statüler Odağında Eğitim Bilincinin Görünümü

Arif’in eğitim noktasındaki bilincinin ve eğitime dair istencinin zuhur ettiği ilk izlek, Özeler köyünden arkadaşı Ali’nin traktör edinmesinde kendini göstermektedir. Ali’yi traktör ile gördüğünde bilinçaltında “Ulan Ali, işin iş” düşüncesi doğan Arif, traktör üzerindeki Ali’nin görünümünü taklit ederek boynuna, cebinden çıkardığı mendili bağlamaktadır. Bu izleğin barındırdığı art anlam, Arif’in zihninde eğitim bilincinin olmadığıdır. Arif, bir çocuk işçi olarak hayatını idame ettirmemek noktasında, yaşamının seyrini değiştirecek herhangi bir girişim içerisinde bulanmak istemeyen bir görüntü sergilemektedir. Arif, yaptığı işleri ve aldığı sorumlulukları benimsemektedir. Arif,

salt yaptığı işleri ve aldığı sorumlulukları hafifletecek bir arayışın peşindedir: traktör. Arif, akranı bir başka tarım işçisine özenmektedir. İstenci, eğitim ile aldığı sorumluluklardan uzaklaşmak değil, tarımda teknolojinin imkânlarından yararlanarak yaptığı işleri düzene sokmak ve kendisini tavsatan engelleri aşmaktır.

Arif'in yaptığı işi kabullenmesinin başat örneklerinden bir diğeri de akranı Ali'nin traktörüyle yapılan sap çekme işinde kendini göstermektedir. Bir traktörün hevesiyle yanıp tutuşan Arif, iki arabanın taşıyacağı yükten fazlasını römorkuna alan traktörün üzerinde keyif almakta, böylesi bir işi “zevkle yapmakta”, keyfinden bir sigara yakıp Ali'ye de bir sigara ikram etmektedir: “Her gün canını acıtan sıcak, bugün aklına bile gelmiyordu. Zaten traktörün hızıyla insan rüzgârlanıyor, serinleniyordu.” (Apaydın, 2007: 19) Sap çekme işlemi tamamlanıp Ali'nin traktörünün uzaklaşmasıyla birlikte Arif, iki günlük yorgunluğu yeniden üzerinde duymaya başlamakta ve toz toprak içinde kalmış ahvalinin farkına varmaktadır. Görüldüğü üzere Arif'in bilinci, çocuk işçi olmayı sorun etmemektedir. Arif için tek sorun, tarımda makineleşmenin henüz gerçekleşmemiş olmasıdır. Tarımda, primitif yöntemlerin kullanılmasına devam etmesidir. Öyle ki Arif, bir makine istenciyle yanıp tutuşurken kendisi makineleşmekte, çocuk işçiliği her bir zerresinde hissetmektedir. Traktöre henüz sahip olmadığı periyot içerisinde yaptığı işlerde miskin bir görüntü çizen Arif'in tek korkusu, “adının tembel Arif'e çıkmasıdır” (Apaydın, 2007: 34).

Kitaptaki bir diğer parametre ise Arif'in ailesidir. Arif'in babası İzzet Ağa'nın son yıllardaki sağlık sorunları, onu daha az çalışmaya mecbur bırakmaktadır ve ailenin İzzet Ağa'dan sonra gelen “en büyük erkek bireyi” olan Arif, -bu zihniyet ve bilinç seviyesinde- işlerin devamlılığını sağlayabilmek adına en doğal adaydır. Arif'in ailesinde, eğitime dair herhangi bir bilinç bulunmamaktadır. Ailenin iktisadi durumunun eğitim olanaklarından mahrum kalınamayacak kadar iyi olmasına karşın ailedeki eğitim bilincinden yoksunluk, Arif'i çocuk işçiliğe mahkûm etmektedir. İzzet Ağa, herkesin ikinci arabayı getireceği denklemde Arif'in sap zamanında yavaş kaldığını düşünerek Arif'e daha hızlı olması noktasında, “yemek sofrasında” bile baskı yapmaktadır (Apaydın, 2007: 4). Arif, fiziksel savaşımının yanında bir de psikolojik bir savaşın içerisinde görünmektedir. Yazar tarafından edilgen bir portre olarak çizilmiş olan anne, Arif'in haklarını -sınırlı bir biçimde- savunan tek kişi olarak dikkati çekmektedir ancak Arif'in annesinde de Arif'i çalışma hayatından uzaklaştıracak ve eğitime kanalize edecek bir bilinç ya da tahakküm yoktur. Arif'in annesi de Arif'e, iş hayatı dışında herhangi bir alter-

natif sunmamaktadır. İzzet Ağa'ya “çocuğu çalıştırma çalıştırma öldüreceksin.” çıkışı yapan annenin İzzet Ağa'dan aldığı yanıt, ailenin eğitim noktasındaki bilincini göstermesi bakımından kıymetli ve dramatiktir: “Kendine çalışıyor” diye yanıtladı İzzet Ağa. ‘Benim şurda üç günlük ömrüm var karı! Deyyusun oğlu isterse çalışmasın. Karaoğlan'ın Hüsnü gibi sersin bacakları caminin gölgesine, yatsın. Bana ne?’ (Apaydın, 2007: 5) Görüldüğü üzere Arif'in yaşamındaki tek alternatif, çalışmaktır. Ailenin bilincinde Arif'in geleceğine dair başka herhangi bir tahayyül bulunmamaktadır. Arif, yaptığı işlerin fizyolojik bedellerini ödemeye devam etmektedir. Burnunun üstünde soyulmalar oluşmakta, bu soyulmalar sızlamaya sebebiyet vermekte, yüzünün derisi ve segmentleri zarar görmekte, sıcaktan kurumuş dudaklarını yalayaarak ıslatmak zorunda kalmaktadır. Tüm bunlara karşın Arif'in ailesinden tek talebi, silah ve traktör gibi teknolojik aygıtlardır. Arif'in tüm bunlara karşın eğitim bağlamındaki talepsizliği, Arif'in ailesinin Arif'e eğitim olanakları sunma noktasındaki yoksunluğu devam etmektedir (Apaydın, 2007: 6).

Arif'in ailesine karşı, traktör istencini yerine getirebilmek adına geliştirdiği işleri tavsatma yöntemi, başta İzzet Ağa olmak üzere Arif'in ailesini sınırlandırmakta ve “zor durumda” bırakmaktadır. İşleri bırakıp “nereye defolup gittiği bilinmeyen Arif”, iş güç zamanında yaptığı bu hareketten ötürü yadırganmaktadır. Yazarın ortaya koyduğu şu cümleler, köyün genelinde de eğitim-öğretime dair herhangi bir bilincin olmadığını göstermesi bakımından kıymetlidir: “Bir delikanlının bu iş güç zamanı bostanlara gidip uyku çektiğini kim düşünebilirdi?” (Apaydın, 2007: 8). Görüldüğü üzere köydeki çocuklar, birer “delikanlı” olarak tanımlanmakta ve iş zamanında çalışmaları beklenen işçiler olarak görülmektedirler. Çocuklar, kadınlar, hemen herkes harmandayken ve düven sürüp, sap getirip harman savururlarken Arif'in bu işlerden kendini fariğ kılması, kabul edilmemektedir. Köyün bilincinde Arif gibi çocuk işçiler, çocukluklarından sıyrılıp -kopartılıp- birer proleterya hâlini almaktadırlar. Arif'e sosyolojik, pedagojik, psikolojik noktada sunulmayan imkânlar, ailenin iktisadi durumuyla perdelenmekte ve Arif'in ailesinin içerisinde bulunduğu iktisadi durum, Arif için yeterli görülmektedir. Buradan hareketle Arif'e, köy ve ailenin kümülatif yaklaşımıyla herhangi bir alternatif ya da artı imkân sunulmamaktadır Arif, “bunca zamandır çiftçiydi. İki yüz elli dönüme yakın tarlası vardı. Bir çift at, bir çift öküz koşuyordu. Daha ne istiyordu bu oğlan? Köyde varlıklı, hatırlı bir evdiler.” (Apaydın, 2007: 9). Arif'in babası İzzet Ağa, Arif'e bıraktığı tarlaları, davarları ve dizilen çiftleri, babalık görevinin tamamı olarak nitelemektedir. Görüldüğü üzere Arif'in maddi olanakları, Arif'e başka bir talepte bulunma imkânı vermemektedir ve Arif'i, bu

olanakların devamı için çalışmaya mahkûm bırakılmaktadır. Bu durum, Arif için kısır bir döngüdür. Arif, hapsedildiği çevrenden bir çıkış yolu bulamamaktadır. Arif'in çalışmasının zorunluluğu, babası İzzet Ağa tarafından "Ben nasıl çalıştımsa sen de öyle çalış, a deyyusun oğlu..." (Apaydın, 2007: 9) söylemiyle normalleştirilmektedir. Çocuk işçiliği, köy halkının geçmişten gelen "birikimleriyle" hâlde ve gelecekte ne gördüyse onu uygulamak yönündeki davranış pratiğini teşkil etmektedir. Buradan hareketle İzzet Ağa özelinde, "ellisinden sonraki insanlara hayvan sulatan evlat", eksik olsa yeridir.

Köydeki eğitim bilincinin yoksunluğuna dair belki de en dramatik örnek, metin içerisinde yer alan öğretmenin varlığıdır. Metin içerisindeki misyonunun primitif tarım yöntemlerine karşı otomasyon temelinde şekillenen bir tarım yöntemini, tarımda makineleşmeyi olumlu olarak gören öğretmen tipinin Arif'in eğitimden, eğitim olanaklarından mahrum kalmasına herhangi bir karşı tepki koymayıp Arif'in ve ailesinin selameti için traktörün alınmasının gerekliliğini vurgulaması, dramatik bir izlek olarak çalışmamızı beslemektedir. Öğretmen tipini olumladığı traktör imgesi, Arif'i çocuk işçilik noktasında daha da motive edecek ve işlerine konsolide olması noktasında perçinleyecektir. Köyün öğretmeni, Arif'e traktör alınması için İzzet Ağa ile polemige girmekte, İzzet Ağa'nın "Çalışmasını mı delikanlı oğlan, bacakları gerip yatsın mı?" sorusuna "Canım yatsın demedik. Binsin traktörün üstüne de, şu Ali gibi sürsün düveni." sözleriyle yanıt vermektedir (Apaydın, 2007: 43). Görüldüğü üzere köyün öğretmeni; Arif'i, akademik eksiklerini tamamlaması, ortaokul ve liseye dair eğitim-öğretim bağlamındaki açıklarını kapatması noktasında teşvik etmenin yanı sıra, çocuk işçiliğinin devamından yana bir tavır sergilemektedir. Köy öğretmeni ile arası iyi olan Arif, zaman zaman öğretmeni ziyaret etmek için okula gitmekte, zaman zaman da köy öğretmeni, Arif ve arkadaşları ile vakit geçirmektedir. Köy öğretmeni ile Arif'in diyalogları traktör ve iş özelinde gerçekleşmektedir. Öğretmenin Arif'e sorduğu sorular ile Arif'e verdiği nasihatler, harmanı kolaylayıp kolaylamadığı ve traktör alımı noktasında sabırlı olup ailesine hürmette kusur etmemesi yönünde şekillenmektedir. Köy öğretmenin Arif'i eğitime teşvik noktasındaki tutumu, metin boyunca tekdüzedir.

Köyün eğitim noktasındaki bilinçsizliğini yansıtan bir diğer statüyü ise köyün imamı teşkil etmektedir. Köyün imamının zihin dünyasından hareketle köydeki çocuklara reva görülen iki seçenek vardır: ya iş ya namaz. Arif'in gözlerinin yorgunluktan kanlanmış hâlde geldiği bir noktada, köyün imamı Hacı Hafız, "iş zamanı bu delikanlılar ne yatar, durur" sorgulamasına giriş-

rek çocuk işçilere istirahati bile çok görür. Yatması ile uyuması bir olan, yorgunluktan kemikleri sızlayan Arif, yalnızca bir saat sonra, “ayaklarına vurulan tekmeyle” uyandırılmakta ve namaza davet edilmektedir (Apaydın, 2007: 39). Görüldüğü üzere köyün imamı da köylü çocuklar özelinde bir eğitim bilincinden uzaktır. Eksik olan bilinç, yalnızca akademik bilginin yoksunluğunda değildir. Köyün çocuklarının dinî bilgilerinin hangi seviyede olduğu, dinî bilgilerinin köyün imamı tarafından sağlanması noktasında herhangi bir çaba sergilenip sergilenmediği bilinmemektedir.

Sonuç

Çocuk işçiliğinin var ettiği sonuçlar, çocuk işçilerin sosyal statülerinin getirisi olan yaşam araçlarından/araçlarına daha az yararlanabilmesi/ulaşabilmesi, sağlık düzeylerinin düşüklüğü, tedaviye ulaşımlarının güçlüğü, aile içi şiddete maruz kalmaları şeklinde ortaya çıkmaktadır. Çalışmamızın ortaya koyduğu veriler, başta Birleşmiş Milletlerin çocuk işçiliğe dair getirdiği “18 yaşına kadar her insan çocuk sayılır.” tanımlamasından hareketle Arif’in bir çocuk işçi olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Bununla beraber Arif, Türkiye ve Türkiye dışı kurum ve kuruluşların çocuk işçi statüsündeki bireyler özelinde belirlediği azami ve asgari çalışma sürelerinin, gün içi çalışma periyotlarının dışında seyreden bir disiplin içerisinde, gayriresmî bir çalışma biçimi içerisine hapsedilmektedir. Arif’in babasının metin içerisinde otoriter bir özne olarak yer alması, annesinin edilgen bir portre olarak çizilmesi, aile içerisinde herhangi bir söz hakkının ve yaptırım gücünün, ta-hakkümünün bulunmaması, ailenin ve köyün geleneksel dünya görüşü ile ailenin hayatı algılayış şekli ve davranış biçimleri, Arif’i çocuk işçiliğe mahkûm eden başat parametreler olarak görünmektedir.

Arif’in babası İzzet Ağa, geçmişinde muhtarlık olan, iktisadi noktada varlıklı bir aileye liderlik yapan bir portre olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda Arif’in eğitime ulaşmak noktasında herhangi bir müşkülü yoktur. Mania, Arif’ten başlayarak köyü ihtiva eden sosyal statülerin hiçbirinde - Arif’in babasında, annesinde, köyün öğretmeninde, köyün imamında- bir eğitim bilincinin olmamasıdır. Arif’in eğitim olanakları söz konusu olduğunda bir bilinç ortaya koyması beklenen birincil şahsiyet köy öğretmenin Arif’e karşı geliştirdiği “Seni işinden alıkoymayayım.”, “İşini bırakıp gitmen doğru değil.”, “Neden boş oturuyorsun?” gibi söylemler ve yaptığı traktör olumlaması, metnin dramatik yönünü oluşturmaktadır. Arif, temsil ettiği proleter sistem içerisinde yıpranmasıyla birlikte bir dizi sağlık sorunuyla karşı karşıya kalmış, yıkanmak, tıraş olmak gibi en temel ve basit insan haklarından uzak kalmış, bu sağlık sorunlarıyla baş edebilmek ya da bu sağlık sorunlarının

üstesinden gelebilmek için herhangi bir düşünce geliştirmemiştir. Arif'in sağlık hizmetlerine ulaşabilmek bir yana dimağında bir sağlık hizmeti bilinci dahi inşa etmediği görülmektedir. Bununla birlikte Arif, çocukluğundan, çocukların geliştirdiği davranış pratiklerinden ve reflekslerinden -oyunlar, akranlarla zaman geçirmek, sosyal-sportif faaliyetler- mahrum bırakılmış ve koparılmıştır. Arif'e "reva görülen" tek eğlence olan yüzmek dahi köyle sınırlı kalmıştır.

Arif'in ailesi; Arif'i sağlık, kişisel bakım gibi ihtiyaçlarından mahrum bırakarak Dünya Sağlık Örgütü'nün tanımladığı fiziksel ihmali ve istismarı; Arif'e yeterince ilgi ve sevgi göstermeyerek, yemek masasında dahi psikolojik şiddet uygulayıp diğer aileler ve ailelerin bireyleri ile kıyaslayarak duygusal ihmali ve istismarı gerçekleştirmişlerdir. Aile bireylerinden yeterli sevgiyi ve ilgiyi görmeyen çocuklarda zuhur eden yeterlik ve öz güven problemleri, Arif'in kendisini traktör ile bağdaştırmasına ve traktör ile sağlanan bir statü ve itibar arayışına sürüklemiştir. Roman, Dünya Sağlık Örgütü'nün belirlediği çevreler içerisinde yer alan "fark edilmeyen" istismar boyutlarını da ihtiva etmektedir. Sözelimi, baskın bir figür olan İzzet Ağa'nın Arif'e belirli sınırlar çizmesi, baskıcı bir rol üstlenmesi, Arif'e düşkün olup bir yandan da tahakküm altına alınmış, söz hakkı olmayan anne figürü, çocukları eleştiren kuramlar -örneğin, din kurumunu temsil eden imam-, *Sarı Traktör*'ün soyut duygusal istismar halkalarıdır. Duygusal istismarın görünür halkalarından olan tıbbi ve eğitsel ihmal ile çocuğa yetişkin rolü verme, Arif'in ailesinin Arif'e karşı geliştirdiği pratiklerdir.

Köy yazınında genel bir izlek olarak görülen traktörün maskülenlik ve statü nesnesi olarak görülmesi, yapılan traktör yarışları, köylüler arasında traktörlerin fiziki niteliklerinin kıyaslanması meselesinin burada, Arif'in benlik algısından kaynaklanan bir sebeple form değişikliğine uğradığı görülmektedir. Arif'in başta ailesinden olmak üzere çevresinden göremediği ilgi ve sevgi, çocuk işçiliğinden kaynaklanan sosyalleşememe problemi, Arif'i; traktör ile kendini var etmeye itmektir. Bu durumun metin içerisindeki işaretleri; Arif'in, Ali'nin traktörüne bindiğinde sevdiği kız Emine'nin evinin önünden geçip kendini Emine'ye göstermeye çabasında, traktöre bindiğinde herkesin ona bakması ve tozu dumana katması isteğinde, traktörünün Mehmet Ağa'nınkinden daha güzel olması gerektiğinde yatmaktadır. Bununla birlikte Arif, bir aile işçisi de olarak yaptığı işler karşılığında herhangi bir ücret almamaktadır. Aile işçisi olmak, Arif'in iş risklerini azaltıp güvenliğini sağlasa da Arif'in para kazanarak ailesinin takdirini kazanma şansını elinden almaktadır. Arif, tamamlanamamış bir çocuktur. Arif'teki tamam-

lanma isteği, bir çocuk olmasına karşın evlendirilmeye çalışan Arif'in evliliği ötelemesine, traktörü, Emine'den daha öncelikli görmesine sebep olmaktadır. Bireyin arzularıyla sahip oldukları arasındaki farkın azlığı sonucunda tamamlanan yaşam doyumunu, Arif özelinde traktör ile sağlanmaktadır. Eğitim-öğretime dair herhangi bir bilinç geliştirmeyen ve başta ebeveynleri olmak üzere çevresinin kendisine herhangi bir eğitim-öğretim olanağı sunmadığı Arif, çocuk işçiliği temelinde şekillenen bilinç seviyesiyle ihtiyacı olduğunu düşündüğü traktöre romanın sonunda ulaşarak yaşam doyumunu gerçekleştirmiştir, denebilir.

Kaynakça

- Apaydın, Talip (2007). *Sarı Traktör*. İstanbul: Literatür Yayıncılık.
- Berktaş, Fatmagül (2015). *Tarihin Cinsiyeti*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Beşoluk, Erdal ve Parlak, Zeki (2022). "Temel Bir Çalışma Standardı Olarak Gelişmekte Olan Ülkelerde Çocuk İşçiliği". *Ekonomi Maliye İşletme Dergisi*, 5(1): 54-67.
- Butler, Judith (2014). *Bela Bedenler*. İstanbul: Pinhan Yayıncılık.
- Butler, Judith (2019). *Cinsiyet Belası*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Büyüksungur, İncinur (2022). *Çocuk İşçi Kavramı ve Çocuk İşçilerin Hakları*. Yüksek Lisans Tezi. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi.
- Çöpoğlu, Mustafa (1998). *Çocuk İşçiliği*. Doktora Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi.
- Çöpoğlu, Mustafa. (2018). "Türkiye'de Çocuk İşçiliği". *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 14: 357-398.
- Enginün, İnci (2017). *Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Gül, Tolga (2022). *Çocuk İşçiliği ve Psikolojik Yansımaları*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Gündüz, Osman (2015). "Cumhuriyet Dönemi Türk Romanı". *Yeni Türk Edebiyatı El Kitabı*. Ed. Ramazan Korkmaz. Ankara: Grafiker, 377-509.
- Tören, Tolga (2006). *Yeniden Yapılanan Dünya Ekonomisinde Marshall Planı: Türkiye Örneği*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi.
- URL-1: <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/marshall-plani/> (Erişim: 10.03.2024).
- Woolf, Virginia (2022). *Kendine Ait Bir Oda*. İstanbul: İletişim Yayınları.

“COPE–Dergi Editörleri İçin Davranış Kuralları ve En İyi Uygulama İlkeleri” ereve-sinde aşağıdaki beyanlara yer verilmiştir:

Yazarın Notu: Bu makale, Yeditepe Üniversitesi tarafından 9 Mayıs 2024’te düzenlenen “Edebiyatta Buluřma XIII: Edebiyatımızda ocuk(luk)” isimli sempozyumda sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

Teřekkür: Bugünlere gelmeme vesile olan başta akademik danışmanım Doç. Dr. Koray Üstün olmak üzere Hacettepe Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünün her bir öğretim üyesine teşekkürü bir borç bilirim.

Etik Kurul Belgesi: Bu alıřma için etik kurul belgesi gerekmemektedir.

ıkar atışması Beyanı: Bu makalenin araştırması, yazarlığı veya yayınlanmasıyla ilgili olarak yazarın potansiyel bir çıkar atışması yoktur.

The following statements are made in the framework of “COPE–Code of Conduct and Best Practices Guidelines for Journal Editors”:

Author’s Note: This article was presented as an oral presentation at the symposium titled “Meeting in Literature XIII: Child(hood) in Our Literature” organized by Yeditepe University on May 9, 2024.

Acknowledgments: I would like to express my gratitude to all the faculty members of the Turkish Language and Literature Department at Hacettepe University, especially my academic advisor Assoc. Prof. Dr. Koray Üstün, who helped me.

Ethics Committee Approval: Ethics committee approval is not required for this study.

Declaration of Conflicting Interests: The author has no potential conflict of interest regarding research, authorship, or publication of this article.